

De pensioengerechtigde leeftijd als instrument van tewerkstellingsbeleid

Griet Dupré

I. INLEIDING

1. De jongste jaren werd er met de pensioengerechtigde leeftijd losjes omgesprongen. Alsof de sociale zekerheid niet genoeg heeft aan haar eigen doelstellingen wordt zij ingezet voor doelstellingen die haar vreemd zijn zoals de herverdeling van de beschikbare arbeid. Het ogenblik om het pensioenstelsel van de privé-sector te herzien lijkt aangebroken. Daarbij zal men erover moeten waken een zeker evenwicht te bewaren tussen de oogmerken van de verplichte pensioenverzekering en deze van het tewerkstellingsbeleid.

II. EEN ANCIËNNITEITSPENSIOEN

2. In algemene regel wordt in de privé-sector het pensioen toegekend naar aanleiding van het bereiken van een bepaalde leeftijd. De eerste pensioenwetten hanteerden dit criterium reeds dat onveranderd is gebleven en deze pensioenwetten zelf volgden slechts de traditie (1). In elk van de OESO-Lid-Staten is de leeftijd de noodzakelijke, zoniet de enige toekenningvoorwaarde voor een pensioen (2).

3. Het rustpensioen heeft per definitie het oudere bevolkingsgedeelte op het oog. Maar is dat een voldoende reden om als vanzelfsprekend de leeftijd als enig ouderdomscriterium te poneren?

Het Belgisch recht op pensioen is gefundeerd op twee beginselen. Deze beginselen zijn vervat in de uitdrukking van Gilbert die het pensioen een vervanging van het gederfde loon noemt (3). Enerzijds heeft men recht op pensioen omdat men vroeger met het oog op een pensioenuitkering een gedeelte van zijn inkomen heeft afgestaan. Pensioen wordt dan gezien als de uitgestelde bezoldiging (4). Uit het beginsel dat de

(1) Art. 4 K.B. nr. 50, 24 oktober 1967 betreffende het rust en overlevingspensioen voor werknemers.

Art. 3, § 1, lid 1 K.B. nr. 72, 10 november 1967 betreffende het rust- en overlevingspensioen der zelfstandigen.

(2) Zie hiervoor punt 7 in fine.

(3) GILBERT, F., "De sociale doeltreffendheid van de pensioenstelsels", *Cepess-Documenten*, 1973, nr. 4, blz. 101.

(4) DUPEYROUX, *Age de la retraite, pensions de vieillesse, distribution de travail: quelques points de repère*, European Institute of Social Security, Sixth Colloquium, novembre 9-11, 1978, blz. 5-8.

bijdragen de overheid tot een wederprestatie verplichten, een prestatie die in functie staat van de gedane stortingen, kan men echter niets afleiden aangaande de afbakening van het gerechtigde bevolkingsge-deelte (5).

Daarnaast steunt het recht op pensioen op de idee dat mannen en vrouwen op gevorderde leeftijd een inkomen moet verzekerd worden, een inkomen dat in verhouding staat met hun vroegere beroepsinkomen. Pensioen wordt dan gezien als vervangingsinkomen. Het recht op dit vervangingsinkomen wordt zoals de andere vervangingsinkomens tweërlei gefundeerd. Enerzijds brengt de ouderdom in vele gevallen arbeidsongeschiktheid met zich zodat de bejaarde niet meer in staat is zelf in zijn levensonderhoud te voorzien. Deze vermoede staat van behoefte wettigt de uitkering van een vervangingsinkomen. Anderzijds is men van oordeel dat hoe dan ook een bejaarde niet meer hoeft te werken en zijn dagen in rust moet kunnen doorbrengen. Dit recht op rust wordt in hoofdzaak gelegitimeerd door de arbeid die de betrokkene gedurende vele jaren presteerde, die trouwens ook de gemeenschap ten goede kwam (6). Men zou kunnen spreken van een rustpensioen. Vanaf een bepaalde leeftijd kan men in aanmerking komen voor een vervangingsinkomen, als ouderdomspensioen of als rustpensioen. Wanneer men op gevorderde leeftijd recht heeft op een vervangingsinkomen omwille van de arbeid die men presteerde, dan vloeit daar logischerwijze uit voort dat het juiste tijdstip waarop dit recht ingaat, aanbreekt wanneer de betrokkene de prestaties leverde die men daartoe nodig acht.

(5) Er is dus een juridische band tussen de premiebetaling en de uitkering maar er hoeft geen actuariële band te zijn. Het is niet noodzakelijk voor een sociale verzekering dat er een verband bestaat tussen het totaal van de individueel betaalde premies en de hoogte van de individuele uitkering. (Zie hiervoor RANG, J.F., *Kernproblemen van de algemene ouderdomsverzekering*, Amsterdam, 1960, hoofdstuk III, in het bijzonder blz. 63 en blz. 168). In België bestaat dit verband wel naast de andere determinanten van het pensioenbedrag.

(6) Verhelderend is bijvoorbeeld de formulering van DURAND in zijn "La politique contemporaine de sécurité sociale" Paris, 1953 geciteerd in VANDAMME, J., *Algemeen overzicht van de pensioenwetgeving in België, Actuele problemen van het sociaal recht*, Antwerpen, S.W.U., 1966: "Le risque vieillesse peut-être l'objet de deux conceptions: dans la première la pension se présente comme la contre-partie des services rendus pendant la vie active. Parvenu à un certain âge, l'assuré a droit au repos; il perçoit au sens le plus précis, une pension de vieillesse. Dans la seconde hypothèse le vieillard est présumé invalide. L'usure physiologique, les infirmités de l'âge, un rendement professionnel insuffisant rendent impossible la prolongation de la vie professionnelle: la pension devient alors une pension de retraite".

Vroeger viel het accent vooral op het aspect arbeidsongeschiktheid. Sedert de vijftiger jaren - de wet van 21 mei 1955 bezigt voor het eerst de term rustpensioen - hecht men veel meer belang aan het recht op rust van de bejaarden Studiecommissie inzake rust- en overlevingspensioenen, *De pensioenleeftijd*, Vierde verslag, December 1967, B.T.S.Z., 1968, nr. 8, blz. 1195.

4. Dat in het Belgisch positieve recht het rustpensioen een beloning voor arbeid is blijkt uit de berekeningswijze volgens welke het bedrag onder meer in functie staat van de loopbaan d.i. het aantal jaren arbeid inclus de daarmee gelijkgestelde perioden. Voor een coherent systeem moet deze optie niet tot het bedrag van het pensioen beperkt blijven maar doorgetrokken worden naar de toekenningsvoorwaarden van het pensioen.

5. Deze overwegingen leiden ertoe te stellen dat het rustpensioen zou moeten ingaan op aanvraag van de betrokkene en ten vroegste hetzij na een beroepsbezigheid gedurende x jaar, hetzij na het bereiken van de normale pensioengerechtigde leeftijd.

De pensioengerechtigde leeftijd blijft behouden om al diegenen die de gevraagde arbeidsjaren niet kunnen voorleggen op te vangen. Hun gevorderde leeftijd alleen, die eventueel gepaard gaat met arbeidsongeschiktheid, rechtvaardigt reeds een pensioenuitkering. Bovendien verrichtten zij eveneens stortingen.

6. In geen enkele OESO-Lid-Staat wordt het zogenaamde anciënniteitspensioen (7) als alternatieve toekenningsvoorwaarde gebezigd behalve in Italië waar zonder enige leeftijdsvoorwaarde aan werknemers die minstens gedurende 35 jaar bijdroegen een pensioen wordt uitgekeerd (8).

7. Ons artikel 6, 3° lid van het koninklijk besluit nr. 50, dat niet van toepassing is op de zelfstandigen, zet een eerste stap in de richting van het anciënniteitspensioen. Een erg kleine stap want men kan pas vanaf 64 jaar op de bepaling beroep doen.

De Duitse Bondsrepubliek, Frankrijk, Griekenland, Luxemburg en Oostenrijk maken op gelijkaardige wijze gebruik van cumulatieve toekenningsvoorwaarden (9). Veelal zullen stortingen gedurende 30 tot 35 jaar volstaan en is 63 jaar een voldoende leeftijd. Men handhaaft de leeftijdsvereiste, die gunstiger is dan de normale pensioengerechtigde leeftijd, opdat het een pensioen voor ouderen zou blijven. Maar meteen is het dan ook geen anciënniteitspensioen meer waaraan inherent is dat het in de loopbaan allèen redenen genoeg ziet om een pensioen toe te kennen. Wie een anciënniteitspensioen wil en vreest dat het

(7) Men gebruikt deze term verkeerdelijk want anciënniteit betekent rangorde naar diensttijd.

(8) HYDEN, S., *L'aménagement de l'âge de la retraite. Dispositions prévues par les régimes de pensions officiels, Flexibilité de l'âge de la retraite*, O.C.D.E., Paris, 1970, blz. 25.

Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Vergelijkende tabellen van de stelsels van sociale zekerheid van toepassing in de Lid-Staten van de Europese Gemeenschappen*, Algemeen stelsel, 11° uitgave, 1 juli 1980, Luxemburg, 1980, tabel VII-1.

(9) HYDEN, S., *a.w.*, blz. 21, 28.

Commissie van de Europese Gemeenschappen, *a.w.*, tabel VII-1. Zie tabel achteraan deze bijdrage.

pensioen daarmee zijn karakter van ouderdomspensioen verliest, kan slechts strengere anciënniteitsvoorwaarden stellen. Loopbaan en leeftijd als cumulatieve voorwaarden aanwenden is niets anders dan het moduleren van het pensioen afhankelijk van de leeftijd : zoals men vervroegd pensioen toestaat mits vermindering van het bedrag, zo staat men vervroegd pensioen toe wegens de geleverde arbeidsprestaties.

Het vervroegd pensioen onder voorwaarde van een zekere anciënniteit mag niet verward worden met de wetgevingstechniek van sommige landen om naast de normale pensioengerechtigde leeftijd eveneens een zekere anciënniteit te vereisen. In jaren uitgedrukt vragen de Duitse Bondsrepubliek en Italië 15 jaar, Griekenland ongeveer 13 jaar, Luxemburg ongeveer 5 jaar en Ierland ongeveer 3 jaar. Deze verzekeringsduur ligt beduidend lager dan de 30 tot 45 jaar voor het vervroegd pensioen. De anciënniteitsvereiste heeft dan ook een verschillende functie. Men is van oordeel dat diegene die de normale pensioengerechtigde leeftijd bereikt heeft een redelijk aantal jaren verzekerd moet geweest zijn en stortingen gedaan hebben om gerechtvaardigd beroep te kunnen doen op het vervangingsinkomen. Zoniet zou men weinig solidair zijn met diegenen die gedurende hun volledig actief leven bijdroegen. Overigens zijn deze bepalingen veelal overbodig geworden omdat de verplichte verzekering er reeds langer bestaat. De anciënniteitsvoorwaarde bij het vervroegd pensioen ligt veel hoger omdat men in de activiteitsjaren de reden zelf meent te vinden voor het recht op een rustpensioen.

8. Het verslag betreffende de pensioenleeftijd van de Studiecommissie inzake rust- en overlevingspensioenen roert het onderwerp van het anciënniteitspensioen niet aan. Zij stelde echter voor dat de activiteitsjaren voor 20 jaar die niet reeds dienden tot aanvulling van een onvolledige loopbaan recht zouden geven op een bijkomend voordeel naar analogie met artikel 12 van het koninklijk besluit nr. 50(10). Hierdoor zou de grens van 20 jaar totaal vervallen. Hoewel dit voorstel de berekeningswijze van het pensioen betreft is het terzake dienend. Vijftien jaar na dit verslag staat men op de arbeidsmarkt voor een situatie die zich volkomen gewijzigd heeft. Het aanvullend pensioen wegens uitstel werd voor de toekomst afgeschaft. Zodoende is er reden te veronderstellen dat de Studiecommissie, indien zij zich op dit ogenblik zou beraden, zou voorstellen de activiteitsjaren voor 20 jaar niet te valoriseren door een aanvullend pensioen wanneer men reeds een volledige loopbaan heeft, maar door meteen een volledig pensioen zonder meer

(10) Studiecommissie inzake rust- en overlevingspensioenen, *De pensioenleeftijd*, Vierde verslag, december 1967, *B.T.S.Z.*, 1968, nr. 8, blz. 11995, 1196.

toe te kennen na 45 of 40 jaar, naargelang het een man of een vrouw betreft, beroepsbezigheid. Het voorstel van 1967 laat immers reeds in de berekeningswijze de volledige loopbaan, de anciënniteit zo men wil, tot zijn recht komen en de bezwaren om dit principiële standpunt tot de toekenningsvoorwaarden te laten doordringen zijn aanzienlijk verminderd (11). Meteen wordt verholpen aan de discriminatie ten nadele van werknemers die voor 20 jaar van het werk gingen (12).

Het ACV is voorstander van een volledig pensioen voor de werknemer die voor 65, respectievelijk 60 jaar, een loopbaan van 45, respectievelijk 40 jaar kan bewijzen (13). Ook het ABVV streeft hiernaar, zij het onder de vorm van een bijzondere regel, steeds geldend voor alle werknemers, die afwijkt van de algemene regel van de pensioengerechtigde leeftijd (14).

In het ontwerp van wetboek Sociale Zekerheid wordt eveneens geopereerd voor de tweevoudige alternatieve toekenningsvereisten (15). Tenslotte werden verschillende wetsvoorstellen ingediend tot invoering van een anciënniteitspensioen (16).

9. Hoeveel jaren de vereiste beroepsloopbaan zal bedragen is een beleidsvraag die in grote mate gedetermineerd wordt door de financieringsproblematiek van de pensioenstelsels en door overwegingen van economische aard. Deze determinanten zijn in de ganse materie trouwens van overwegend belang doch kunnen hier niet besproken worden.

Er zijn wetsvoorstellen die de bestaande loopbaan van respectievelijk 45 en 40 jaar voorstellen (17). Het wetsvoorstel Smet dat mannen en vrouwen gelijk behandelt, staat een beroepsloopbaan van 42 jaar en

(11) Zie verder.

(12) Door de bonificatie voor studiejaren wordt vaak op 65 jaar een volledig pensioen ontvangen na een loopbaan die na 20 jaar aangevangen werd. Delpérée stelt voor deze bonificatie af te schaffen.

DELPERÉE, A., *Beschouwingen over de hervorming van de sociale zekerheid*, B.T.S.Z. 1980, nr. 3, blz. 248.

(13) *Actuele problemen: de sociale zekerheid*, Activiteitsverslag, XXV° congres van het ACV, Den Haan, 23-25 november 1972 aangehaald door VAN LANGENDONCK, J., "De recente voorstellen tot hervorming van de sociale zekerheid", *Cepess-Documenten*, 1973, nr. 5-6, blz. 85.

(14) *Nota van het ABVV betreffende het rustpensioen in de zware, ongezonde en lastige beroepen*, Bijlage VIII bij het Vierde verslag, *De pensioenleeftijd* van Studiecommissie inzake rust- en overlevingspensioenen, december 1967, B.T.S.Z., 1968, nr. 8, blz. 1222.

(15) *Ontwerp van Wetboek Sociale Zekerheid*, Instituut voor Sociaal Zekerheidsrecht K.U. Leuven, Universitaire Pers Leuven, art. 198 en blz. 182.

(16) Zie de verwijzingen bij DE COCK J., *De Sociale Zekerheid in 1979*, Instituut voor Sociaal Zekerheidsrecht K.U. Leuven, Kluwer, 1980, blz. 132 en 152.

(17) *Parl. Stukken Kamer*, 231 (1979).

Parl. Stukken Senaat, 346 (1979-1980).

een pensioengerechtigde leeftijd van 65 jaar voor (18). Een beroepsloopbaan van 40 jaar en een leeftijd van 63 jaar voor beide geslachten worden voorgesteld door het Ontwerp van Wetboek Sociale Zekerheid. Delpérée tenslotte schijnt voorstander te zijn van een loopbaan van 40 jaar en een leeftijd van 60 jaar, zowel voor mannen als vrouwen, onder voorbehoud van een vermindering van de uitkeringen en/of een verhoging van de bijdragen (19).

Welke beroepsloopbaan men ook wenselijk acht, het lijkt, zoals Delpérée schrijft, aangewezen het invoeren van een gunstiger pensioenregime te paren aan een evenredige verlaging van de prestaties, ook voor de gerechtigden die van het anciënniteitspensioen geen gebruik maken, en/of een verhoging van de bijdragen.

III. UNIFORME TOEKENNINGSVOORWAARDEN VOOR MAN EN VROUW

10. De gunstigere pensioengerechtigde leeftijd voor de vrouwen in de privé-sector berust op een lange traditie die in 1975 door de overheidssector werd overgenomen.

Dit destijds vanzelfsprekende onderscheid werd de laatste jaren in vraag gesteld en van verschillende zijden werd standpunt ingenomen. De Studiecommissie inzake rust- en overlevingspensioenen boog zich over het probleem en kwam tot de conclusie dat het onderscheid niet alleen op de traditie en de verworven toestand berustte zodat de handhaving ervan gerechtvaardigd was (20). Zij verklaarde zich echter bereid tot een nieuwe bespreking wanneer men een volledige gelijkheid tussen mannen en vrouwen betrachtte. De Studiecommissie ging vooral voort op de argumenten die het ACV voor het behoud van het onderscheid ontwikkeld had (21). Ook het ABVV wenst de huidige regeling te behouden (22).

De werkgevers daarentegen pleiten voor één algemene pensioengerechtigde leeftijd op 65 jaar voor mannen en vrouwen (23). Zo ook Martin in zijn "Vergelijkende studie van de pensioenregelingen" omwille van de gelijkberechtiging van mannen en vrouwen enerzijds en de stijgende

(18) *Parl. Stukken Kamer*, 250 nr. 1 (1981-1982)

(19) DELPERÉE, A., a.w., a.p.

(20) Studiecommissie inzake rust- en overlevingspensioenen, a.w., blz. 1196-1200.

(21) *Nota betreffende de pensioenleeftijd der arbeidsters*, ACV, Bijlage VII bij het Vierde verslag, *De pensioenleeftijd* van de Studiecommissie inzake rust- en overlevingspensioenen, a.w., blz. 1217-1220.

(22) VAN LANGENDONCK, J., "De recente voorstellen tot hervorming van de sociale zekerheid", *Cepess-Documenten*, 1973, nr. 5-6, blz. 86.

(23) Verbond van de Belgische Nijverheid, "Sociale Zekerheid, waarheen?", *24° jaarverslag VBN*, Brussel, 1970, aangehaald door VAN LANGENDONCK, J., a.w., blz. 81.

pensioenlasten die een gevolg zijn van de demografische evolutie anderzijds (24).

Er weze nogmaals herinnerd aan het wetsvoorstel Smet dat gelijke toekenningsvoorwaarden voorstaat na 42 jaar of op de leeftijd van 65 jaar en aan het Ontwerp van Wetboek Sociale Zekerheid dat voor een 40-jarige loopbaan of een pensioengerechtigde leeftijd van 63 jaar opteert (25).

De richtlijn van de Raad van 19 december 1978 betreffende de geleidelijke tenuitvoerlegging van het beginsel van gelijke behandeling van mannen en vrouwen op het gebied van de sociale zekerheid geeft in artikel 7, 1, a, de Lid-Staten de bevoegdheid de pensioengerechtigde leeftijd aan de toepassing van de richtlijn te onttrekken (26). Het Economisch en Sociaal Comité had liever gezien dat de richtlijn de Lid-Staten verplichtte de vrouwen de mogelijkheid te bieden desgewenst vroeger met pensioen te gaan (27). Van de E.E.G.-Lid-Staten geven naast België ook Denemarken, Griekenland, Italië en het Verenigd Koninkrijk deze mogelijkheid (28). Dat de pensioengerechtigde leeftijd tegen dit advies in toch kan uitgesloten worden is betreurenswaardig al is het maar omdat in sommige Lid-Staten de vrouwen in sommige sectoren verplicht worden vroeger dan de mannen met pensioen te gaan.

Zoals in de E.E.G. is er ook in de OESO een minderheid van Lid-Staten die voor vrouwen een vervroegde pensioengerechtigde leeftijd voorzien. Tenslotte moet vermeld worden dat het "Plan Califice" een éénvormige pensioengerechtigde leeftijd van 65 jaar vooropstelt ten einde de discriminaties inzake pensioenen tussen mannen en vrouwen af te schaffen (29). Het voorstel wordt niet verder gemotiveerd.

(24) *Cepess-Documenten*, Brussel, 1973, nr. 4, blz. 131. Toen bestond er nog geen vervroegde pensioengerechtigde leeftijd voor vrouwelijke ambtenaren.

(25) *Ontwerp van wetboek Sociale Zekerheid*, Instituut voor Sociaal Zekerheidsrecht K.U. Leuven, Universitaire Pers Leuven, 1978, art. 198 en blz. 182.

Parl. Stukken Kamer, 250, nr. 1 (1981-1982).

(26) De Lid-Staten hebben vanaf de kennisgeving van de richtlijn 6 jaar tijd om aan haar voorschriften te voldoen.

(27) Advies van de Afdeling voor Sociale Vraagstukken van het Sociaal en Economisch Comité, 31 mei 1977.

Rapport van de Afdeling voor Sociale Vraagstukken van het Sociaal en Economisch Comité, 16 juni 1977.

Advies van het Economisch en Sociaal Comité, 23 juni 1977.

(28) Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Vergelijkende tabellen van de stelsels van sociale zekerheid van toepassing in de Lid-Staten van de Europese Gemeenschappen*, Algemeen stelsel, 11e uitgave, 1 juli 1980, Luxemburg 1980, Tabel VII-1.

(29) Minister van Sociale Voorzorg en Pensioenen, Califice, *Plan ter hervorming van de sociale zekerheid*, Ministerie van Sociale Voorzorg, Brussel, september 1979, III, 35.

11. De gelijke behandeling van mannen en vrouwen met betrekking tot de pensioengerechtigde leeftijd is een delicaat probleem zoals ten overvloede blijkt uit het feit dat de richtlijn noch de gelijkschakeling noch de ongelijkheid in het voordeel van de vrouw oplegt en de aangelegenheid ongeregeld laat. Wanneer men naar de gegrondheid van de argumenten van voor- en tegenstanders in België van een gelijkberechtiging peilt, valt het op dat de voorstanders zich weinig moeite getroosten hun oordeel te staven.

12. Het ACV voert voor het behoud van de bestaande regeling de financiële solidariteit van de vrouwen in het voordeel van de mannen aan (30) (31). Deze spruit in de privé-sector vooreerst voort uit de omstandigheid dat de meeste mannen voor een gezinspensioen verzekerd zijn wat voor de vrouwen onmogelijk is, terwijl zij toch dezelfde bijdragen doen. Zo ook kunnen de mannen, ook de rijksambtenaren, een overlevingspensioen vestigen wat de vrouwen niet kunnen wier bijdragen bij overlijden voor de pensioengerechtigde leeftijd voor hen of hun gezin verloren gaan.

Ik ben van oordeel dat deze ongelijkheid niet mag opgevangen worden door middel van een tweede ongelijkheid, maar dat de eerste ongelijkheid moet ongedaan gemaakt worden. Wederkerigheid der rechten in de vorm van een gezinspensioen in hoofde van de vrouw en een overlevingspensioen ten voordele van de weduwnaar is trouwens zowel bij de werkgevers als bij de werknemers reeds een verworvenheid (32). Sommigen stellen zich echter de vraag of de afgeleide rechten nog aangepast zijn aan de heersende opvattingen over sociale zekerheid en of voortaan niet een zelfstandige sociale verzekering voor elk der echtgenoten moet gewaarborgd worden (33).

(30) Punten 12, 13 en 14 zijn de argumenten die het AVC aanvoert in zijn Nota betreffende de pensioenleeftijd der arbeidsters, a.w., t.a.p.

(31) Solidariteitselementen duiken telkens op wanneer de criteria aan de hand waarvan de bedragen van de bijdragen en van de uitkeringen bepaald worden, verschillen. Zo is het inkomen de maatstaf voor de bijdrage en het inkomen, de loopbaan, het geslacht en de burgerlijke staat voor de uitkering.

CLAUSING, P., *Levensverzekering en pensioen*, Preadvies uitgebracht voor de Algemene Vergadering van de Broederschap der Candidaat-Notarissen te Nijmegen op 17 mei 1973.

(32) Commissie Vrouwenarbeid, "Rapport over de gelijke behandeling van mannen en vrouwen in het Belgische stelsel van de sociale zekerheid", 18 oktober 1978, gepubliceerd in *De gelijke behandeling van mannen en vrouwen naar Europees en Belgisch recht*, Studiedag van 25 november 1978, Instituut voor Arbeidsrecht K.U. Leuven, 1979, blz. 270, 271.

(33) Zie hierover verder de opvattingen van de werknemers- en werkgeversvertegenwoordigers, Commissie Vrouwenarbeid, a.w., blz. 266, 267 en van de Afdeling voor Sociale Vraagstukken van het Sociaal en Economisch Comité, Rapport van 10 juni 1977 bij het voorstel van richtlijn van de Commissie der Europese Gemeenschappen dat leidde tot de richtlijn van 19 december 1978.

13. In de privé-sector ligt een tweede solidariteitselement in het feit dat verhoudingsgewijs meer vrouwen beneden 20 jaar een beroepsactiviteit uitoefenen dan mannen (34). Deze bijdragen gaan verloren voor de pensioengerechtigde wanneer hij een volledige loopbaan kan voorleggen zonder dat hij gebruik hoeft te maken van de jaren beroepsbezigheid voor 20 jaar. Het is echter zo dat de tijdvakken besteed aan de opvoeding van de kinderen niet in aanmerking komen zodat in tegenstelling tot vele mannen de meeste vrouwen hun loopbaan nog zullen kunnen aanvullen.

Een anciënniteitspensioen zou de jaren voor 20 jaar valorizeren zodat de invoering ervan de solidariteit van de vrouwen in het voordeel van de mannen opheft.

14. Ten derde is er de levensduur. Wanneer het zo is dat de gemiddelde levensduur van de vrouwen hoger ligt dan deze van de mannen -en de levenskansen van de vrouwen sterker toenemen dan deze van de mannen- dan is het omgekeerde waar voor de vrouwen die een beroepsbezigheid uitoefenden zodat de mannen verhoudingsgewijs financieel meer van het pensioenstelsel genieten dan de vrouwen (35).

Is de solidariteit in de andere richting echter niet veel groter wanneer men bedenkt dat mannen 5 jaar langer moeten werken en stortingen verrichten voor hetzelfde pensioenbedrag ?

(34) Voor de zelfstandigen zijn geen cijfers beschikbaar.

Vergelijk de verhouding werknemers en werknemers beneden 20 jaar ten aanzien van de actieve bevolking van elk geslacht op 30 juni 1962.

$$\text{Mannen } \frac{114.317}{1.494.930} = 7,65 \%$$

$$\text{Vrouwen } \frac{95.801}{535.453} = 17,89 \%$$

Bron: N.I.S. 1963.

(35) Aantal gepensioneerde werknemers en werknemers per leeftijdsgroep in 1961.

Leeftijd	Mannen		Vrouwen	
	Aantal	Procent	Aantal	Procent
65-70	67.203	40,83%	7.817	50,62%
70-75	49.885	30,31%	4.603	29,80%
75-80	29.226	17,76%	1.977	12,80%
80-85	13.102	7,96%	732	4,74%
85-90	4.305	2,61%	259	1,68%
90-95	768	0,47%	48	0,31%
95-100	103	0,06%	8	0,05%
	164.592	100 %	15.444	100 %

Bron: Statistieken ZVI - 1961

Daar het onwaarschijnlijk voorkomt dat de levensduur merkkelijk verschilt naargelang men in overheidsdienst, in ondergeschikt verband, in de privé-sector of als zelfstandige werkt, is deze tabel illustratief voor alle gepensioneerden.

15. Tenslotte pleit men, ook op E.E.G.-vlak, dat deze bevoorrechte positie van de vrouw niet in strijd is met het beginsel van de gelijke behandeling zolang de gezinstaken overwegend door de vrouw worden uitgevoerd (36).

Deze rechtvaardiging vertoont echter logische leemten. Het opvoeden van kinderen zou men inderdaad kunnen beschouwen als een prestatie die de gemeenschap dient en die zoals beroepsarbeid op zijn beurt met een rustpensioen gehonoreerd moet worden. Wanneer dit echter niet gebeurt voor thuisblijvende vrouwen, ten minste niet rechtstreeks, is er geen reden deze redenering van de buitenshuiswerkende vrouw door te voeren. Bovendien wordt daarbij over het hoofd gezien dat een niet onaanzienlijk aantal vrouwen geen kinderlast draagt. Met dit laatste wordt in Frankrijk rekening gehouden waar de moeder-arbeidster die ten minste 3 kinderen heeft opgevoed op 60 jaar het pensioen ontvangt dat zij normaal slechts op 65 jaar zou gekregen hebben.

De bevoorrechte pensioengerechtigde leeftijd van de vrouw heeft door de wet van 11 juli 1973 zijn rechtvaardiging grotendeels verloren. Sedert deze wet worden de jaren die de vrouw aan de opvoeding van haar kind besteed heeft en waarvoor zij bijdragen betaalde, in aanmerking genomen voor de berekening van het pensioen (37).

16. Moet men zich aan het principe van de gelijkberechtiging van mannen en vrouwen houden of moet men een uitzondering op het principe uitwerken teneinde de feitelijke gelijkheid van de geslachten waar te maken? Het is een moeilijke vraag waarop het antwoord mede bepaald wordt door factoren die aan het principe van gelijkberechtiging vreemd zijn. Enerzijds hebben de vrouwen zich het recht verworven, anderzijds laten de reeds zware financiële lasten voor de actieve bevolking niet toe ook voor mannen zonder meer de eventueel vereiste loopbaan tot 40 jaar te beperken of de pensioengerechtigde leeftijd tot 60 jaar te verlagen. Desalniettemin zou de gelijkheid in rechte van de geslachten het uitgangspunt moeten zijn en mogen andere factoren enkel in overweging genomen worden om te bepalen welke anciënniteit of leeftijd men vereist.

Tot besluit wordt de enquête vermeld waaruit blijkt dat wanneer om budgettaire redenen maatregelen moeten getroffen worden, de werknemers een verhoging van de pensioengerechtigde leeftijd voor vrouwen verkiezen boven een verhoging van de pensioenbijdragen (38).

(36) Het Sociaal en Economisch Comité in zijn Adviezen en Rapporten van 31 mei 1977, 16 juni 1977, 23 juni 1977 n.a.v. de richtlijn van 19 december 1978.

(37) W. 11 juli 1973, *B.S.*, 23 november 1973.

(38) Studiecommissie inzake rust- en overlevingspensioenen, "De pensioenleeftijd, Vierde verslag", december 1977, *B.T.S.Z.*, 1968, nr. 8, blz. 1200.

IV. EEN GELEIDELIJKE OVERGANG VAN HET BEROEPSLEVEN NAAR DE OPRUSTSTELLING

17. Medisch gezien wordt men niet in één jaar oud. Het verouderingsproces vangt aan rond het 20° levensjaar en evolueert langzaam (39). De structuur van onze pensioenstelsels verplicht de kandidaat-gepensioneerde echter zijn beroepsactiviteit plots af te breken. Het geleidelijkheidswerk kan immers slechts een fractie van de tijd vullen die men normaal aan een beroepsbezigheid besteedt. Opruststelling wordt zo voor vele gepensioneerden een onaangename ervaring (40). Op vraag van de Commissie werd in de herfst van 1977 een enquête gehouden onder de actieve bevolking van de E.E.G.-Lid-Staten met betrekking tot hun houding ten overstaan van het pensioen. Er was geen vraag waarover zo een uitgesproken consensus bestond als over het invoeren van een stapsgewijze vermindering van de activiteit bij de overgang naar de volledige opruststelling. 71 % van de globale E.E.G.-bevolking was hier voor te vinden, 70 % van de Belgische actieve bevolking (41).

18. Reeds in het begin van de jaren 60 hebben sommige Franse bedrijven een dergelijk systeem uitgewerkt (42). In 1976 werd het in Zweden ingevoerd waar het van des te groter belang is aangezien het pensioen er niet met een arbeidsinkomen kan gecumuleerd worden (43). In Frankrijk wordt de aangelegenheid op het vlak van de onderneming geregeld. In Zweden daarentegen voorziet de wetgever dat de werknemer tussen 60 en 65 jaar, die van zijn werkgever een deeltijdse taak kan bekomen, 65 % van het loon dat hij verliest, ontvangt wanneer hij zijn wekelijkse arbeidsduur met tenminste 5 uur verminderd heeft en ten minste 17 uur per week werkt. De vakbond bemiddelt met de werkgever voor elk individueel geval. Op 65 jaar bekomt men zijn ouderdomspensioen onderverminderd.

19. Het invoeren in België van een gelijkaardige mogelijkheid is het overwegen waard (44). Het zou gaan om een modaliteit van het anciënniteitspensioen of de pensioengerechtigde leeftijd waarvan men op

(39) MORELLET, J., *Overwegingen bij de pensioengerechtigde leeftijd*, B.T.S.Z., 1964, nr. 2, blz. 288.

(40) Volgens Morellet wijzen de statistieken op een uitgesproken toename van de sterfgevallen bij nieuw gepensioneerden. MORELLET, *a.w.*, blz. 291.

(41) RABIER, *Les attitudes de la population active à l'égard des perspectives de la retraite*, European Institute of Social Security, Sixth Colloquium, 9-11 november 1978, blz. 34.

(42) Bijvoorbeeld het akkoord van 1973 bij Renault.

(43) ELST, R., *Sociale verzekeringen in Zweden*, Brussel, 1977, blz. 20-22, B.T.S.Z., 1977, nr. 11-12.

(44) DELEECK opteert hiervoor in zijn "Inleidend rapport voor het CVP-Kongres van 15 december 1979" *Tele-Zeg*, november 1979, blz. 16.

aanvraag gebruik kan maken. Diegenen die de laatste 5 jaar van hun volledige beroepsloopbaan aanvatten of die binnen 5 jaar de pensioengerechtigde leeftijd zullen bereiken, zouden in aanmerking komen. De wekelijkse arbeidsduur zou verkort worden al naargelang de mogelijkheden in elk concreet geval waarbij een minimale wekelijkse arbeidsduur in acht genomen wordt van bijvoorbeeld 19 uur. Optimaal is natuurlijk de geleidelijke werktijdvermindering. Het progressief pensioen zoals het in Frankrijk door *Entreprise et Progrès* voorgesteld wordt is een mooi model (45).

Leeftijd	Arbeidsduur	Inkomsten
vanaf 60 jaar	90 %	95 %
61	80 %	90 %
62	70 %	85 %
63	60 %	80 %
64	50 %	75 %

Naar het voorbeeld van Zweden zou de uitkering respectievelijk ten laste van de RWP, de RSVZ of de schatkist vallen. Een vervangingsinkomen dat de helft bedraagt van het loon dat men omwille van de werktijdverkorting verliest, zou de betrokken instelling één jaar pensioenuitkeringen voor een volledige loopbaan kosten wanneer de arbeidsduur verminderd wordt volgens het hierboven geschetste patroon nl. met 10 % per jaar over 5 jaar (46). Een uitkering van de helft van het loonverlies waarborgt de betrokkene 75 % van zijn loon daar hij deeltijdse arbeid van tenminste 19 uur per week moet verrichten. Dit is het pensioen voor een gezinshoofd met volledige loopbaan. Deze geleidelijke werktijdvermindering met gedeeltelijk pensioen zou niet voor de werknemers en de rijksambtenaren mogen voorbehouden worden. Vermits de cumulatierregels betreffende een werknemerspensioen en een beroepsinkomen ook voor zelfstandigen gelden, moet een regeling van geleidelijke overgang naar het pensioen eveneens voor zelfstandigen kunnen uitgewerkt worden.

(45) DUPEYROUX, *Age de la retraite, pensions de vieillesse, distribution de travail: quelques points de repère*, European Institute of Social Security, Sixth colloquium, 9-11 november 1978, blz. 30.

(46) $5\% \text{ gedurende } 1 \text{ jaar} + 10\% + 15\% + 20\% + 25\% = 75\%$ van het loon.

V. FLEXIBILITEIT VAN DE PENSIOENGERECHTIGDE LEEFTIJD

20. Naast het uitgeoefende beroep, burgerlijke oorlogsinvaliditeit of een statuut van nationale erkentelijkheid, zijn er verschillende mogelijkheden om van de normale pensioengerechtigde leeftijd af te wijken. Omdat zij het voorwerp geweest zijn van recente wetswijzigingen, worden zij vooraf kort samengevat.

Vooreerst kunnen mannen en vrouwen hun rustpensioen tot 5 jaar toe vroeger opnemen mits per jaar vervroeging 5 % van het pensioenbedrag definitief af te staan en onder de voorwaarde dat men het voorgaande jaar een gewoonlijke en hoofdzakelijke activiteit als werknemer of zelfstandige uitoefende en het bewijs levert van de uitoefening van zulk een activiteit gedurende tien jaar (47).

21. Vervolgens is er het kersverse brugrustpensioen dat vanaf 1 januari 1983 kan aangevraagd worden. Mannen kunnen vanaf 60 jaar een onverminderd pensioen verkrijgen indien hun werkgever hen door een nieuwe werkkracht vervangt (48). Hoewel de uitkeringen van het wettelijk brugpensioen de betrokkene een hoger inkomen verschaffen, is de brugrustgepensioneerde daarentegen van meetaf aan een gepensioneerde die binnen de grenzen van de cumulatieregels een beroepsbezigheid mag uitoefenen en die niet meer als werkloze beschouwd wordt. Het brugrustpensioen is een tijdelijke maatregel die tot 31 december 1985 van kracht is.

22. Krachtens CAO nr. 17 die het conventioneel brugpensioen invoerde zullen werkgevers nog steeds de werknemers van 60 jaar of meer die zij ontslaan, behalve wegens dringende reden, en die werkloosheidsuitkering ontvangen, een vergoeding betalen tot de betrokkenen de pensioengerechtigde leeftijd bereiken (49). Deze vergoeding, de helft van het verschil tussen het netto-referteloon (50) en de werkloosheidsuitkering, mag niet gecumuleerd worden met andere uitkeringen. De gerechtigde is onderworpen aan het werklozenstatuut.

23. Tenslotte zullen werkloze mannen en vrouwen die sedert een jaar uitkeringsgerechtigd zijn en die een vervroegd pensioen aanvragen, een vergoeding krijgen die hun verminderd pensioen aanvult tot een volledig pensioen zolang zij pensioengerechtigd zijn (51). Zoals men weet.

(47) Art. 5 K.B. nr. 50, 24 oktober 1967.

Art. 3. K.B. nr. 72, 10 november 1967.

(48) Art. 5 bis K.B. nr. 50, 24 oktober 1967.

Art. 3, §, laatste lid en §, laatste lid K.B. nr. 72, 10 november 1967.

(49) CAO nr. 17 van 19 december 1974, algemeen verbindend verklaard bij K.B. 16 januari 1975.

(50) Het netto-referteloon is het bruto-maandloon begrensd tot 67.400 fr. en verminderd met de persoonlijke sociale zekerheidsbijdragen en de fiscale inhouding.

(51) Art. 101-108 W. 22 december 1977.

werd het bijzonder brugpensioen voor bejaarde invaliden wegens zijn gering succes opgeheven en kunnen jaren na 31 december 1980 gepresteerd niet meer in aanmerking komen ter aanvulling van een volledig pensioen wegens uitstel.

24. In België kennen wij zowat alle redenen van vervroegde pensioengerechtigdheid die in het buitenland voorkomen: het verrichten van een bepaalde arbeid, statuut van nationale erkentelijkheid, burgerlijke oorlogsslachtoffers en onvrijwillige werkloosheid. Hoezeer de wetgever zijn criteria ook nuanceert, zij blijven algemeen en gaan voorbij aan de eigen economische, sociale, fysische en psychische problematiek van elke persoon. Eenieder zou dan ook de vrijheid moeten bewaren het ogenblik waarop hij met pensioen zal gaan in zekere mate zelf te bepalen. Uit een enquête in 1977 gehouden bleek dat 45 % van de Europeanen en 54 % van de Belgen ervoor te vinden was een weinig hogere bijdrage te betalen ten einde een weinig vroeger met pensioen te kunnen gaan zonder dat het pensioen verminderd wordt. Volgens Rabier blijkt hieruit dat men ernaar verlangt zelf te beslissen wanneer men op rust gaat (52).

Daargelaten of het door de enquête voorgestelde systeem wenselijk is, worden het Belgisch vervroegde pensioen mits vermindering en de onbepaalde mogelijkheid tot uitstel van het op rust gaan vergeleken met buitenlandse systemen van flexibele leeftijdsgrens. Hoewel vrijwel nergens de pensionering op een bepaalde leeftijd opgelegd wordt - één van de uitzonderingen is de Duitse Bondsrepubliek - valt het op hoe zelden de kandidaat-gepensioneerde de mogelijkheid heeft zelfs mits vermindering vroeger dan op de normale leeftijd met pensioen te gaan. In de Duitse Bondsrepubliek kunnen sedert enige tijd mannen en vrouwen naar keuze tussen 63 en 67 jaar op pensioen gaan (53).

Het Franse systeem gaat uit van een minimale pensioengerechtigde leeftijd. Op 60 jaar is men gerechtigd op een pensioen dat 20 % van het loon bedraagt. Dit bedrag wordt vermeerderd met 4 % van het loon voor elk jaar dat men zijn pensioen uitstelt. Uitstel tot 65 jaar geeft 40 % van het loon, uitstel tot 70 jaar geeft 60 % van het loon, uitstel tot 85 jaar geeft 120 % van het loon, enz... . Omstandigheden die een gunstigere behandeling verdienen zoals arbeidsongeschiktheid kunnen dan geen aanleiding geven tot een vervroegd pensioen zoals in België maar wel tot een pensioen op de minimale leeftijd aan een hoger bedrag.

Naast België is het slechts in één E.E.G.-Lid-Staat, met name Griekenland, en in vier OESO-Lid-Statens mogelijk mits vermindering vroeger

(52) RABIER, *Les attitudes de la population active à l'égard des perspectives de la retraite*, European Institute of Social Security, Sixth Colloquium, 9-11 november 1978, blz. 46.

(53) Zie tabel, achteraan deze bijdrage.

met pensioen te gaan (54). Een actuariële vermindering bedraagt op vijfjaarlijkse basis 36,7 % volgens Mertens en 38,2 % volgens Kindel en Schackow (55). In Griekenland wordt een vermindering van 30 % toegepast, in Zweden 36 %, in de U.S.A. 33,3 % en in België 25 %, hetgeen aantoont dat wij in België de gunstigste regeling kennen. Het Franse systeem betekent een 'vermindering' van 50 % (56).

Er mag gesteld worden dat het Belgisch vervroegd pensioen mits vermindering en de vrijheid om het pensioen uit te stellen, het pensioenregime van de privé-sector een flexibiliteit verlenen die aan de wensen van de kandidaat-gepensioneerde tegemoet kan komen en het buitenland tot voorbeeld kan dienen.

25. Alle actuariële waarschuwingen ten spijt werd het brugrustpensioen gecreëerd zodat, indien een werknemer ter vervanging aangeworven wordt, de pensioengerechtigde leeftijd de facto voor mannen van 65 op 60 jaar gebracht wordt zoals de normale pensioengerechtigde leeftijd voor vrouwen. Er wordt beweerd dat de verlaging van de leeftijd op zich een lastenverzwaring van 55 % betekent voor het pensioenstelsel, zonder rekening te houden met de weerslag van de beloofde verhoging van de pensioenbedragen en de demografische evolutie. Het is de Staat echter die het brugrustpensioen financiert tot de betrokkene de 65-jarige leeftijd bereikt heeft. Van doorslaggevend belang was de kostenverlaging die het brugrustpensioen met zich bracht t.a.v. het wettelijk brugpensioen (57).

26. Het bijzonder brugpensioen voor bejaarde werklozen verschaft mannen, en ditmaal ook vrouwen, vijf jaar vóór de normale leeftijd een onverminderd pensioen. Vervroegd pensioen wegens langdurige werkloosheid bestaat slechts in de Duitse Bondsrepubliek, in Zweden en in Oostenrijk. In Zweden vereist men langdurige werkloosheid, in de Duitse Bondsrepubliek en Oostenrijk één jaar. Omdat men moeilijk te plaatsen werklozen beoogt, lijkt een werkloosheid van 6 maanden

(54) De OESO zoals samengesteld in 1969 met 21 Lid-Staten.

(55) MERTENS, J., *Beschouwingen in verband met het vervroegd pensioen*, B.T.S.Z., 1970, blz. 1249.

KINDEL en SCHACKOW, aangehaald door NEU, A. en ELSTERMANN, G., *Flexibilité de l'âge de la retraite dans la République Fédérale de l'Allemagne, Flexibilité de l'âge de la retraite*, OCDE, Paris, 1970, blz. 137.

(56) In Frankrijk, Griekenland, Zweden en België kan men vanaf 60 i.p.v. 65 jaar met pensioen gaan, in de USA slechts vanaf 62 i.p.v. 65 jaar.

(57) "Deze bijzondere regelingen zijn evenwel verantwoord voor zover ze doeltreffend zijn en tegelijkertijd ook draagbaar voor de openbare financiën. Met andere woorden wil dit zeggen dat de huidige toestand, zowel deze inzake tewerkstelling als deze van de openbare financiën, maatregelen vergt die een zo groot mogelijk aantal betrekkingen vrij maken voor de werkzoekenden maar die eveneens de staatstussenkomsten ten beste benutten." Uit het Verslag aan de Koning van het K.B. nr.95, 28 september 1982 betreffende het brugrustpensioen voor werknemers.

zoals het Ontwerp van Wetboek Sociale Zekerheid voorstelt, erg kort. In tegenstelling tot deze landen en tot het brugrustpensioen is het de gerechtigde niet toegelaten enige beroepsarbeid te verrichten zodat het geen vervroegd pensioen *sensu stricto* is, doch een brugpensioen.

27. Aan de kenmerken van een brugpensioen, het absoluut verbod van cumulatie met een beroepsbezigheid en een uitkering die het loon zo dicht mogelijk benadert, beantwoordt op dit ogenblik enkel nog het conventioneel brugpensioen. In Nederland en in Luxemburg voor bepaalde sectoren, enigszins bij wijze van experiment, kent men een wet-
telijk brugpensioen (58). In Frankrijk kent men een conventioneel brugpensioen voor alle werknemers (59). Men vereist er volledige stopzetting van elke beroepsactiviteit waarbij moet opgemerkt worden dat in tegenstelling tot België in Frankrijk en Nederland vrijheid van cumulatie van het pensioen met een beroepsinkomen bestaat. De uitkeringen benaderen het loon dan ook dichter dan een gewoon pensioen. Alleen in Luxemburg wordt de vervroegde terugtrekking van overheidswege opgelegd.

Bij het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd bekommt de betrokkene in deze landen het statuut van gepensioneerde zodat cumulatie weer mogelijk wordt. Men ontvangt het normale onverminderde pensioen.

Zolang hij de pensioengerechtigde leeftijd niet bereikt heeft, heeft de bruggepensioneerde het statuut van werkloze hetgeen voor gevolg heeft dat de uitkering op het allerlaatste loon berekend wordt en niet op het gemiddelde van de laatste vijf of tien jaar of de ganse loopbaan. Nochtans wordt men met een vorm van pensioen geconfronteerd omdat het recht aan de leeftijd gebonden is (60).

28. Tot besluit van dit hoofdstuk moet opgemerkt worden, en dit geldt tevens voor de andere aspecten van de pensioengerechtigde leeftijd, dat in elk oordeel omtrent de optimale leeftijd ook de bijdragen en de uitkeringen moeten betrokken worden.

VI. EEN ALGEMENE REGELING VOOR DE BIJZONDERE CATEGORIEËN VAN PERSONEN IN DE PRIVE-SECTOR

29. Voor bijzondere categorieën van personen moeten gunstigere toekenningsvoorwaarden voorzien worden omwille van de aard van het werk dat zij verricht hebben.

Zo werden reeds de bijzondere regelingen voor mijnwerkers, zeevaren-

(58) Sedert 1975 in Nederland. De kaderwet van 23 december 1977 in Luxemburg.

(59) Het akkoord van 13 juni 1977.

(60) DUPEYROUX, *a.w.*, blz. 34 e.v.

den, zeevissers en binnenschippers vermeld (61). Men is het er vrij algemeen over eens dat voor ruwe en ongezonde beroepen maatregelen moeten getroffen worden die verder reiken dan het huidige artikel 6, 5° lid van het koninklijk besluit nr. 50 (62) (63). Daarbij denkt men niet alleen aan ruwe en ongezonde beroepen maar aan alle taken die tot een voortijdige, fysische of geestelijke aftakeling leiden. Zulke taken worden niet alleen door arbeiders maar ook door bedienden en zelfstandigen verricht. De aftakeling kan voortspruiten uit een ziekte, een ongeval of een voortijdige, fysische aftakeling naargelang een ongezonde, een gevaarlijke of een zware taak vervuld werd (64).

30. Zoals de N.A.R. adviseert is het niet doelmatig een inventaris op te stellen van alle beroepen die in aanmerking komen met de vermelding voor elk beroep van de kans dat het risico zich verwezenlijkt (65). De arbeidsvoorwaarden van een bepaald beroep kunnen zich immers steeds in gunstige of ongunstige zin wijzigen. Bovendien zullen onderlinge verschillen optreden binnen één bepaalde beroeps categorie. Interessanter is het algemeen geldende criteria te hanteren die bepalen vanaf welke grens men kan spreken van een ongezonde, een gevaarlijke of een zware taak, zoals het aantal decibel, het aantal meters boven de grond, het aantal graden, cal/u, watt, kilogram, enz. ... Zo komt men voor elk individueel geval tot een rechtvaardige oplossing, althans voor zover de belanghebbende de nodige bewijzen kan leveren, een nadeel dat door de exhaustieve beroepenlijst ontlopen wordt.

31. Het verlagen van de pensioengerechtigde leeftijd, het invoeren van een anciënniteitspensioen en het cumuleren van anciënniteits- en leeftijdsvoorwaarden zoals de huidige wetgeving dit doet voor mijnwerkers e.a. is een techniek die ongeschikt is voor de ongezonde, gevaarlijke en zware taken. Er is immers een oneindige waaier van taken waarvan de kans dat het risico verwezenlijkt wordt en de ernst van de schade verschillen.

Ten tweede houdt de huidige regeling van de toekenningsvoorwaarden te weinig rekening met de beroepsmobiliteit. Hij die 5 jaar als ondergronds mijnwerker werkte en voor het overige gewone arbeid verrichtte kan evenvroeg met pensioen gaan als diegene die 20 jaar als onder-

(61) De houders van een statuut van nationale erkentelijkheid of burgerlijke oorlogsinvaliden die niet genieten van een statuut van nationale erkentelijkheid hebben hun bevoorrechte positie aan een andere ratio legis te danken.

(62) Zie bijvoorbeeld het nationaal, interprofessioneel akkoord 1975-1976.

(63) De wetgever verleende de Koning hiervoor de bevoegdheid in artikel 6, 1° lid van het koninklijk besluit nr. 50.

(64) *Nota van het ABVV betreffende het rustpensioen in de zware, ongezonde en lastige beroepen*, Bijlage VIII bij het Vierde verslag, *De pensioenleeftijd van de Studiecommissie inzake rust- en overlevingspensioenen*, B.T.S.Z., 1968, nr. 8, blz. 1223.

(65) N.A.R., Zitting van 26 mei 1976, Advies nr 521, blz. 4.

gronds mijnwerker tewerkgesteld was. Elk jaar tewerkstelling van een bijzondere aard zou in rekening moeten kunnen gebracht worden.

32. De uitwerking van een gunstigere regeling voor de ongezonde, gevaarlijke en zware taken zou men kunnen aangrijpen om een geüniformeerde regeling in te voeren voor alle personen die omwille van de aard van het werk dat zij verricht hebben bijzondere toekenningsvoorwaarden moeten kunnen genieten.

Het uitgangspunt zijn de algemene toekenningsvoorwaarden zoals die reeds werden voorgesteld: het bewijzen van een beroepsloopbaan van 45 jaar of 65 jaar geworden zijn.

Vervolgens moeten, hier wordt de nota van het ABVV gevolgd, coëfficiënten vastgesteld worden (66). Deze coëfficiënten weerspiegelen de kans dat het risico verwezenlijkt wordt en de ernst van de schade. Daarvoor maakt men gebruik van de bovengenoemde criteria: wie blootgesteld wordt aan een temperatuur van 35°C, krijgt een bepaalde coëfficiënt; wie blootgesteld wordt aan een temperatuur van 45°C krijgt een hogere coëfficiënt. Elk jaar beroepsarbeid van een bijzondere aard wordt vermenigvuldigd met de overeenkomstige coëfficiënt zodat deze jaren zwaarder doorwegen dan jaren waarin gewone arbeid gepresteerd werd en zodat deze jaren beter gehonoreerd worden naarmate het werk risicovoller of schadelijker was. Men zal bemerken dat hier de werkwijze die artikel 10, par. 2, 3° lid van het koninklijk besluit nr. 50 aanwendt om het pensioenbedrag te berekenen, overgenomen wordt om het tijdstip waarop men pensioengerechtigd is te bepalen.

Er doen zich twee hypothesen voor. Het is mogelijk dat de betrokkene lang genoeg gewerkt heeft om mede dank zij de zojuist uiteengezette berekeningswijze een beroepsloopbaan van 45 jaar te kunnen voorleggen. Op dat ogenblik is hij pensioengerechtigd.

Wanneer dit niet het geval is gaat men uit van de normale pensioengerechtigde leeftijd waarop eveneens een vervroeging toegestaan wordt. De normale pensioengerechtigde leeftijd wordt verminderd met het aantal bonusjaren die de betrokkene dank zij de berekeningswijze bekwaam.

Voorbeeld

Stel dat X op zijn 18° verjaardag begon te werken.

1. Wanneer X 45 jaar werkte, zal hij op 63 jaar met pensioen kunnen gaan, zoniet op 65 jaar.

(66) Nota van het ABVV betreffende het rustpensioen in de zware, ongezonde en lastige beroepen, a.w., blz. 1221-1223.

2. Wanneer X gedurende 16 jaar een werk verrichtte dat hem de coëfficiënt 1,125 opleverde en voor het overige gewone arbeid presteerde, zal hij op 61 jaar met pensioen kunnen gaan.
Wanneer X na deze 16 jaar bijzondere arbeid het werk definitief neerlegde, zal hij op 63 jaar met pensioen kunnen gaan.
  3. Wanneer X gedurende 16 jaar een werk verrichtte dat hem de coëfficiënt 1,5 opleverde en voor het overige gewone arbeid presteerde, zal hij op 55 jaar met pensioen kunnen gaan.
Wanneer X na deze 16 jaar bijzondere arbeid het werk definitief neerlegde, zal hij op 57 jaar met pensioen kunnen gaan.
  4. Wanneer X gedurende 40 jaar een werk verrichtte dat hem de coëfficiënt 1,125 opleverde, zal hij op 58 jaar met pensioen kunnen gaan.
Wanneer X na deze 40 jaar bijzondere arbeid het werk definitief neerlegde, zal hij op 60 jaar met pensioen kunnen gaan.
  5. Wanneer X gedurende 30 jaar een werk verrichtte dat hem de coëfficiënt 1,5 opleverde, zal hij op 48 jaar met pensioen kunnen gaan.
Wanneer X na deze 30 jaar bijzondere arbeid het werk definitief neerlegde, zal hij op 50 jaar met pensioen kunnen gaan.
- De betrokkene die op 20 jaar begint te werken, arbeid van een bijzondere aard verricht en doorwerkt tot hij dank zij de bonus-jaren 45 jaar bereikt, kan maar even vroeg met pensioen gaan als diegene die evenveel bonus-jaren bekomt en voor het overige inactief blijft. Zulks lijkt gerechtvaardigd omdat het mogelijk is dat deze laatste buiten zijn wil het werk heeft moeten neerleggen, omwille van een beroepsziekte bijvoorbeeld. Men zou in het bonificatiesysteem dat het tijdstip waarop men pensioengerechtigd is bepaalt, geen onderscheid mogen maken naar de reden van de stopzetting van de beroepsbezigheid vooraleer een loopbaan van 45 jaar of een nuttige leeftijd bereikt werd.

VII. SLOTBESCHOUWINGEN

33. De opvattingen omtrent de pensioengerechtigde leeftijd zijn reeds grondig gewijzigd. Men zou kunnen stellen dat men naar eensgezindheid evolueert om de bestaande discriminaties ten aanzien van degenen die vóór hun twintigste beginnen te werken en de discriminatie ten nadele van mannen weg te werken.
34. Financiële of economische overwegingen lijken niet steeds afdoende redenen om de verbetering van de kwaliteit van het pensioenregime af te wijzen. Het vervroegd pensioen mits vermindering garandeert de kandidaat-gepensioneerde reeds een belangrijke vrijheid. De mogelijkheid geleidelijk het beroepsleven te verlaten lijkt een volwaardige versie van werktijdverkorting waarvoor vele kandidaat-gepensioneerden zullen te vinden zijn.

**Vergelijkende tabel van de pensioengerechtigde leeftijd in de
Lid-Staten van de Europese Gemeenschap (1)**

	toepassingsgebied rationaal per-sonae	normale pensioengerechtigde leeftijd
Belgie	werknemers in loondienst	mannen : 65 jaar vrouwen : 60 jaar
Denemarken	1. nationaal pensioen voor alle Denen 2. aanvullend pensioen voor werknemers	1. mannen : 67 jaar vrouwen : 62 jaar 2. 67 jaar
Duitse Bondsrepubliek	arbeiders en bedienden	naar keuze tussen 63 en 67 jaar, anders in beginsel 65 jaar
Griekenland	werknemers in loondienst	mannen : 65 jaar vrouwen : 60 jaar
Frankrijk	werknemers in loondienst	60 jaar
Ierland	personen met een arbeidsovereenkomst	1. 65 jaar 2. 66 jaar
Italië	werknemers in loondienst	mannen : 65 jaar vrouwen : 55 jaar (2)
Luxemburg	werknemers in loondienst	65 jaar
Nederland	alle ingezetenen ongeacht hun nationaliteit	65 jaar
Verenigd Koninkrijk	1. vast pensioen voor alle ingezetenen 2. proportioneel pensioen voor werknemers	mannen : 65 jaar vrouwen : 60 jaar

(1) *Vergelijkende tabellen van de stelsels van sociale zekerheid van toepassing in de lidstaten van de Europese Gemeenschappen*. Algemeen stelsel, 11° uitgave, 1 juli 1980, Commissie van de Europese Gemeenschappen, Bureau voor officiële publicaties van de Europese Gemeenschappen, Luxemburg, 1980.

(2) Italië kent een anciënniteitspensioen. Na 35 jaar premiebetaling kan men een pensioen bekomen vanneer men op het ogenblik van de aanvraag niet meer werkt.

(3) Griekenland verleent een vervroegd pensioen vanaf 60 jaar (55 jaar vrouwen) mits een vermindering van 6% per jaar vervroeging.

verzekeringsduur	vervroegde pensioengerechtigde leeftijd	verzekeringsduur
—	mannen : 64 jaar	45 jaar
1. 1 jaar ingezeten- tenschap 2. —	1. - vanaf 60 jaar om gezondheidsre- denen e.d. - vanaf 55 jaar om sociale redenen 2. —	1. — 2. —
180 maanden	- vanaf 63 jaar - vanaf 60 jaar voor invaliditeit - vanaf 60 jaar mits 1 j. werkloos - vrouwen : 60 jaar	- 35 jaar - 35 jaar - helft van laatste twintig jaar
4050 werkdagen	- vanaf 60 jaar (55 jaar vrouwen) na zware arbeid - vanaf 62 jaar (57 jaar vrouwen) - vanaf 58 jaar (3)	— - 10.000 verzekeringsda- gen - 10.500 verzekeringsda- gen
—	op 60 jaar ontvangt men het pensioen dat op 65 jaar zou uitgekeerd worden indien : - gezondheidsredenen - zwaar werk - moeder arbeidster met min. 3 kind - vrouwen	- — - 41 jaar - 30 jaar - 37,5 jaar
1. rustpensioen, on- der meer 156 we- ken. 2. ouderdomspen- sioen, onder meer 156 weken.	—	—
15 jaar	—	—
arbeiders : 1350 da- gen bedienden : 60 maan- den	arbeiders : 60 jaar bedienden, mannen : 60 jaar vrouwen : 55 jaar	- 10.800 dagen - 180 maanden
—	—	—
1. varieert 2. —	—	—